

ІНТРОДУКТИВНІ РЕМАРКИ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ЕЛЕМЕНТ ДРАМАТИЧНОГО ТЕКСТУ (на матеріалі творів С. Воробкевича)

У статті проаналізовано структурно-семантичну та функціонально-стилістичну природу авторських ремарок у драматичних творах, зокрема зосереджено увагу на інтродуктивних ремарках у п'єсах С. Воробкевича. Схарактеризовано ремарки-описи, ремарки-розповіді та контаміновані структури, виокремлено основні їх типи та засоби вираження в тексті.

Ключові слова: ремарка, інтродуктивна ремарка, ремарка-розповідь, ремарка-опис, контаміновані ремаркові конструкції, надфразні єдності.

Іванна Струк

Интродуктивные ремарки как организационный элемент драматического текста (на материале произведений С. Воробкевича)

В статье проанализированы структурно-семантическая и функционально-стилистическая природа авторских ремарок в драматических произведениях, в частности сосредоточено внимание на интродуктивных ремарках в пьесах С. Воробкевича. Охарактеризованы ремарки-описания, ремарки-рассказы и контаминированные структуры, выделены основные их типы и средства выражения в тексте.

Ключевые слова: ремарка, интродуктивная ремарка, ремарка-рассказ, ремарка-описание, контаминированные конструкции-ремарки, надфразные единства.

Ivanna Struk

Introductory remarks as organizational component dramatic text (based on the works of S. Vorobkevych)

In this article is analyzed the structural and semantic, functional and stylistic nature of author's remarks in dramas; particularly focused on introductory remarks in plays written by S. Vorobkevych. Descriptive, narrative remarks and contaminated structures are also characterized, their main types and means of expression in the text are specifically mentioned.

Key words: remark, introductory remarks, narrative remarks, descriptive remarks, contaminated structures, phrasal unities.

Вивчення ремарки, розкриття лексико-семантичних та структурно-синтаксичних особливостей її організації є невіддільним аспектом у дослідженні загальнотекстової структури драматичного тексту. Оскільки драматичний текст розрахований на два адресати – глядача і читача, а відтворювана на його основі сценічна дія сприймається двома шляхами – візуально і у формі реального мовлення дійових осіб (на глядача впливає зорово-слуховий канал зв'язку, на читача – зоровий, сприймання змісту тексту відбувається внаслідок читання), то автор-драматург розраховує на два реципієнти. Загальновідомо, що специфікою драматичного тексту є ремарки, які розраховані лише на читача, однак сприяють доведенню теми та ідеї до глядача, тобто читач є проміжною ланкою між адресантом (автором) і адресатом (глядачем). Читачем же може бути й актор, який є своєрідним посередником між автором і глядачем та трансформує графічний текст у звуковий. Як для актора, так і для режисера ремарки є суттєвим орієнтувальним засобом у їх роботі над матеріалізацією тексту п'єси у просторі сцени.

Актуальність нашої розвідки полягає у важливості опису інтродуктивних ремарок, які недостатньо проаналізовані в аспекті дослідження комунікативної структури тексту. **Ремарки** дублюють дію, яку виконують актори на сцені, вони супроводжують репліки персонажів, пояснюють їхню тональність і дають змогу з'ясувати правильність переданих ними мовленнєвих стимулів. Ремаркові конструкції відображають авторське ставлення до дійових осіб. Вони також можуть відбивати окремі біографічні моменти самого автора, його прагнення тощо. І цей бік ремарок залишається не досліджений належним чином.

За розміщенням ремаркових конструкцій у драматичному тексті, а також за їх функцією розрізняють *інтродуктивні* та *супровідні* ремарки. **Інтродуктивні** ремарки відкривають сцену, готують глядача (читача) до сприймання подій. Автор називає місце і час дій, знайомить з персонажами, подає їхню характеристику, вказує на те, чим вони зайняті у початковий момент дії. **Супровідні** ремарки проникають у діалоги чи супроводжують репліки дійових осіб, сприяють просуванню сценічного розвитку дій [3, с. 257].

Розвиток інтродуктивних ремарок бере свій початок ще з давніх часів. У грецькій і римській

трагедіях ремарок не було. Необхідну інформацію про місце і час дії, про вчинки героїв та їх душевний стан включала в себе сама побудова античної драми. Така інформація містилась також в піснях хору.

Елементи епічної розповіді, які входили до реплік героїв, на певному етапі історичного розвитку драматургії вступили в протиріччя із жанровою специфікою, підкреслюючи виразність діалогу, більшу напруженість тексту. У зв'язку з цим виникає потреба виділення в драматичному творі елементів опису, відділених від діалогу. Так з'являються перші інтродуктивні ремарки перед початком окремої дії чи всієї п'єси, між діями чи всередині них. З розвитком драми в напрямі до реалізму інтродуктивні ремарки із коротких заміток перетворюються в опис, який становить складне синтаксичне ціле.

Питання про синтаксичну природу ремарок (як текстових одиниць драматичного твору) цікавило мовознавців лише принагідно. Активізувалося це питання у зв'язку з дослідженням тексту як цілісної одиниці мовлення і створенням окремого напрямку лінгвістичних досліджень – лінгвістики тексту.

В. Комарова розглядає так звані „обставинні ремарки” та динаміку їх синтаксичної форми в історії розвитку драматичного жанру [7]. Прагматичні аспекти взаємодії репліки та ремарки в структурі п'єси описує І. Василенко [1]. Класифікація драматичних ремарок широко представлена у статті „Типи і термінологія ремарок”, яку опублікував у 1986 р. А. Пеньковський у співавторстві з Б. Шварцкопфом [10]. Л. Солощук на матеріалі англійської мови характеризує структурно-семантичні і прагматичні особливості ремарок у драматичному тексті, виділяючи найбільш характерні моделі структурної організації цих одиниць [13; 14]. Функціонально-стилістичну та структурно-семантичну природу ремаркових конструкцій у художньому континуумі прозового тексту, зокрема в ідіостилі грецької письменниці Алкі Зеї, досліджує О. Мойсієнко [8].

Особливий погляд на ремарки, їх синтаксичний статус має Г. Золотова, яка трактує їх серед „вільних синтаксем”. Такі вільні синтаксеми є неподільними семантико-граматичними утвореннями, що в готовому вигляді беруть участь у побудові будь-якого речення тексту і стають його невід'ємною конструктивною частиною [5]. А. Загнітко називає „вільні синтаксеми” серед типів речень, що перебувають на межі між повним та неповним реченнями [4, с. 309]. „Вільні синтаксеми”, на його думку, відрізняє від неповних речень те, що для них не властивими є головні члени, які так чи інакше можуть відновлюватися як самостійні, ізольовані одиниці. У такому вигляді найчастіше представлені заголовки, драматичні ремарки, експозиційні речення тексту.

Аналіз мовознавчих поглядів на так звані „вільні синтаксеми” запропонований Н. Гуйванюк. У статті, додавши власну типологію „вільних синтаксичних форм імені ” та розглянувши особливості їх функціонування, автор розглядає як окрему підгрупу серед називних комунікатів експозиційні висловлювання, які репрезентовані ремарками у драматичному тексті [2]. Такі інтродуктивні ремаркові комунікати Н. Гуйванюк поділяє на два функціональні різновиди: „1) *ремарки – номінації місця подій* та 2) *ремарки – номінації часу подій*”, які кваліфікує як „*комунікативні варіанти номінативних односкладних речень*” [2, с. 54].

Метою нашої статті є дослідження синтаксичної структури та функціональних особливостей інтродуктивних ремаркових конструкцій у драматичному тексті, зокрема в п'єсах С. Воробкевича.

Постать видатного сина буковинського народу, поета, прозаїка, драматурга, композитора, фольклориста, педагога і громадського діяча Сидора Воробкевича займає особливе місце серед культурно-громадських діячів Буковини. Вагомою ланкою в багатогранній творчості С. Воробкевича є його драматургія. Крім побіжного огляду сценічної історії його мелодрам і оперет та загальних зауважень щодо їх змісту, немає досліджень, у яких би було подано аналітичну мовно-літературну характеристику п'єс письменника, хоча у книгах і статтях, у яких йдеться про п'єси Сидора Воробкевича, відзначають його заслугу в розвитку драматургії на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. Зокрема, зазначимо, що він одним з перших звернувся у драматичних творах до тем з тогочасного буковинського села, вивівши на сцену колоритні постаті типових представників різних суспільних верств, багаті мовні особистості.

Як драматург С. Воробкевич успішно дебютував у 1875 р., коли на сцені Львівського театру, керованого талановитою акторкою і вмілим організатором Т. Романович, була поставлена його мелодрама „Гнат Приблуда”. Сам драматург називав свою першу мелодраму „зерном з рідної ниви”, підкреслюючи при цьому, що він хотів показати у ній, „як гуцул живе і дише, як горює і

бїдує". Не менш оригінальними й успішними є його наступні п'єси – „Убога Марта” (1878), „Панї молода з Боснії” (1880) „Новий двірник” (1883), „Пан Мандатор” (1882) та ін., які здобули сценічний успіх.

Великий внесок зробив С. Воробкевич у театральну справу на Буковині, очоливши створене 1884 р. „Руське літературно-драматичне товариство”. Хоча діяльність літературно-драматичного товариства була нетривалою в часі, її все ж вважають помітним явищем в аматорському театральному русі в Україні другої половини ХІХ ст. [9, с. 128]. У цьому, безумовно, значна заслуга належала і С. Воробкевичу як одному з його організаторів і керівників.

Драматичні твори письменника відображають живе мовлення буковинців кінця ХІХ – початку ХХ ст. Вони послужили багатою джерельною базою нашого дослідження, зокрема ми використали п'єси „Гнат Приблуда”, „Убога Марта”, „Новий двірник”, „Блудний син”, „Пан мандатор”, „Панї молода з Боснії”. Для встановлення специфіки інтродуктивних ремарок у творах С. Воробкевича ми важали за потрібне порівняти їх з експозиційними конструкціями у п'єсах Ю. Федьковича та С. Яричевського.

Інтродуктивні конструкції у драматичних творах С. Воробкевича подають опис навколишнього середовища, обстановку, місце, де відбувається дія, час дії чи певну характеристику персонажів. Саме такі ремарки готують читача до подальшого сприймання подій чи дають ширше уявлення про те, що відбувається на сцені.

За функцією інтродуктивні ремаркові конструкції поділяють на **ремарки-розповіді**, **ремарки-описи** та **контаміновані структури**.

У драматичних творах С. Воробкевича широко представлені різні типи ремарок, їх розрізняють структурно-семантичні особливості. Ремарки-розповіді у драматичних творах письменника з синтаксичного боку найчастіше представлені простими двоскладними реченнями. Виділяємо такі функціональні типи **ремарок-розповідей**:

1. Ремарки – повідомлення про появу, вихід персонажів на сцену представлені реченнями, у яких у ролі присудка функціонують дієслова зі значенням руху: *виходити*, *входити*, *вбїгати* тощо: **Вбїгає Іван Свій** (С. В., с. 201); **Митерчиха входить** (С. В., с. 21).

Подекуди у ролі ремарок зазначеного типу виступають речення, що мають у структурі різного роду поширювачі, які вказують на час, коли з'являються персонажі, на спосіб їхньої появи, уточнюють звідки вони входять, подають характеристику емоційного чи фізичного стану героїв тощо. Найчастіше фіксуємо ремарки, які містять означальні поширювачі, як-от: **Входить хора Тетяна** (С. В. с. 177). Деякі поширювачі при дієсловах руху наближаються до предиката, зокрема це можуть бути як узгоджені означальні поширювачі (**Входить Данило сумний, задумчивий** (С. В., с. 235); **Входить Гнат звязаний** (С. В., с. 47) так і неузгоджені означальні поширювачі (**Входить Олекса з бардою** (С. В., с. 103). При дієсловах руху може стояти і поширювач місця, як-от: **Петро і Одарка виходять ближше** (С.В., с. 332); **Катерина виходить із світлиці** (С. В., с. 71). Як бачимо локальні поширювачі у таких ремарках можуть бути виражені і прислівниками, і прийменниково-іменниковими конструкціями.

2. Ремарки – повідомлення про відхід персонажів зі сцени: **Гаврило, Петро і Микола відходять** (С. В., с. 298); **Ян, Адам і Сруль відходять** (С. В., с. 188). Крім двоскладних речень з точними назвами персонажів, поширені речення з займенниковим підметом **всі**: **Виходять всі** (С. В., с. 336).

Подекуди в досліджуваних текстах натрапляємо на ремарки, що не лише вказують на відхід героїв зі сцени, але й повідомляють про наступні їх дії та місцезнаходження. Наприклад: **Федір виходить із комнати, кашляє і сідає на призьбу** (С. В., с. 55).

3. Ремарки – вказівки на дію, яку виконують персонажі на сцені, репрезентовані конструкціями з дієсловами конкретної дії, наприклад: **Всі пють горівку, дївки і парубки** (С. В., с. 39). **Старі пють і веселять ся, а молоді співають і гуляють** (С. В., с. 176).

У творах С. Воробкевича цей тип ремарок представлений також неповними реченнями. Наприклад: **Андрій розмикає [двері]** (С. В., с. 36). Сценічна дія та узвичаєні синтагматичні зв'язки дієслова *розмикати* зумовлюють пропуск поширювача об'єктного типу – *двері*, проте фіксуємо і еліпсис присудка із значенням руху (*Усі за ним* (С. В., с. 19) та із семантикою мовлення (*Микола, Параска із-за куліси* [МИКОЛА: Давно вже тут! ПАРАСКА: Нам вже скучно на самоті] (С. В., с. 328).

4. **Ремарки, які інформують про певні організаційні моменти на сцені** забезпечують сценічне дійство, передусім, це стосується завіси (заслони). Наприклад: *Завіса паде* (С. В., с. 36); *Завіса спадає* (С. В., с. 52). Як вияв регіонального (діалектного) мовлення сприймаємо морфологічний діалектизм *паде*. Ці ремарки сигналізують про закінчення дії чи акту п'єси. За нашими спостереженнями, С. Воробкевич використовує тільки лексему *завіса*, а наприклад, Ю. Федькович послуговується у своїх драматичних творах синонімічною їй лексемою *заслона*, наприклад: *Заслона паде* (Ю. Ф., с. 319). С. Яричевський за допомогою якісно-означальних прислівників вказує і на швидкість дії, відображеної даними ремарками (*скоро, помалу, хутко*), як-от: *Завіса паде хутко* (С. Яр., с. 469).

5. **Ремарки-констатації позасюжетних елементів** п'єси зазвичай репрезентовані номінативними реченнями, як-от: *Танець* (С. В., с. 161); *Флюяра* (С. В., с. 229); *Мельодрама* (С. В., с. 150); *Пісня і мельодрами до кінця акту* (С. В., с. 162). Проте, до цієї групи зараховуємо й ремаркові конструкції представлені односкладними інфінітивними конструкціями зі значенням слухового сприймання. Їх формує дієслово *чути*. Наприклад: *Чути пісню Павла і оклики парубків* (С. В., с. 210); *За сценою чути крик і галас* (С. В., с. 166). Такі ремарки повідомляють найчастіше про дію, що відбувається поза сценою.

6. **Ремарки темпорального характеру** можуть бути виражені або номінативним реченням (*Неділя* (С. В., с. 39); *Ніч* (С. В., с. 216), або двоскладною конструкцією, ускладненою темпоральним компонентом, як-от: *При кінці 2-ої строфи входить Зося* (С. В., с. 305). Остання ремарка конкретизує момент дії персонажів в середині твору.

7. **Ремарки локального характеру** вказують на місце, їх реалізують самостійні номінативні конструкції: *Сад* (С. В., с. 362); *Убога комната у вдови Митерчихи* (С. В., с. 36); *Комната у хаті Федька* (С. В., с. 381); *Канцелярія мандатора* (С. В., с. 283).

Репрезентовані у драматичних творах С. Воробкевича **ремарки-описи** дають детальне зображення обстановки дії, місця, характеристики осіб, підкреслюють яскравість і реалістичність картин і включають оцінний момент.

Найчастіше у п'єсах С. Воробкевича фіксуємо ремаркові описи, що містять влучні характеристики внутрішнього чи зовнішнього стану персонажів, оформлені як напівпредикативні субстантивні (*Михайло, веселий парубок, входить сходами* (С. В., с. 142). *Марійка входить, весела молодиця* (С. В., с. 68), чи ад'єктивні звороти (*Дурна Анниця входить, простоволоса, обквітчана, розстріпана* (С. В., с. 22). Ремарки даного типу реалізують прості речення, ускладнені означальними поширювачами.

На позначення відсутності оточення персонажів С. Воробкевич здебільшого використовує різні форми займенника *сам* у ролі іменної частини складного присудка. Наприклад: *Броніслав сам* (С. В., с. 313); *Одарка сама* (С. В., с. 310).

В окрему групу виокремлюємо **ремарки, що містять перелік персонажів сценічної дії**. Вони імпліцитно вказують на майбутній час дії, на те, хто буде виконавцем дії. Наприклад: *Зося і Броніслав* (С. В., с. 285); *Матій, Тетяна, Мошко, Клим і ін.* (С. В., с. 229); *Павло, Василина, Ксеня, Михайло* (С. В., с. 161).

Подекуди перелік власних назв може бути замінений вказівним займенником *ті* у сполученні з часткою *ж*, що називає осіб, присутніх на сцені з попередньої дії, яви тощо. До складу таких ремарок входять також неузгоджені означальні поширювачі, які й містять опис персонажа. Наприклад: *Ті-ж, Гаврило, вже підхмелений, з гарною ліщинкою і з військовою шапкою-гальцимою* (С. В., с. 291).

У досліджуваних текстах функціонують і **ремарки-описи природи**, які відтворює відповідна пейзажна лексика. Здебільшого вони служать описами місця подій. Наприклад: *Полонина, з боку колиба, де ватажко пробуває, ліс і гори* (С. В., с. 23). Дана ремарка представлена складним реченням з підрядною означальною частиною, з відтінком місця. Головна частина ремаркової конструкції побудована за схемою номінативного речення.

Місце дії позначає предикативна одиниця номінативного змісту у складі безсполучникового складного речення, яке повідомляє про дві взаємопов'язані ситуації. Такі ремарки можуть поєднувати місце дії з її описом чи характеристикою персонажів. Наприклад: *Взаді хата, перед хатою Кифір клепає косу і співає* (С. В., с. 62); *Канцелярія мандатора, входить Зося з поля в капелюсі* (С. В., с. 304).

Характерним для безсполучникових речень є те, що вони описують поведінку дійових осіб на сцені як окреме повідомлення, тобто *відтворюють складну референтну ситуацію*. Наприклад: *Зося сідає на крісло, Броніслав коло неї дуже закоханого удає* (С. В., с. 319); *Броніслав входить і співає, Одарка стоїть з боку* (С. В., с. 210). Такі авторські ремарки вимагають від акторів (виконавців ролей) певних дій, міміки і жестів, що і характеризує драматичний твір передусім як сценічний.

Ремарка належить до рівня тексту, оскільки її розглядають у смисловому зв'язку з репліками і забезпечує загальнотекстовій структурі такі категоріальні ознаки, як зв'язність і модальність. М. Маснова визначає зв'язність як ознаку тексту, завдяки якій його сприймає адресат [12, с. 501]. Зв'язність тексту забезпечує поєднання компонентів, що формують речення, поєднання речень у межах надфразної єдності і поєднання надфразних єдностей у тексті.

Питання про надфразні єдності активно розробляють у мовознавстві з другої половини ХХ століття. Однак закономірності змістової і формальної організації надфразних єдностей, як і комунікативна структура тексту в цілому вивчені ще недостатньо.

Н. Гуйванюк та Г. Лучак, звертаючи увагу на поняття „комунікативна структура тексту”, виділяють у драматичних творах І. Карпенка-Карого „ремаркові надфразні єдності”, аналізують їх у структурному, семантичному та функціонально-стилістичному ракурсах [3].

Групу синтаксично організованих речень, які створюють картину, в якій ми осмислюємо окремо її частини або такі, що виражають складну думку, яка розкладається на ряд окремих думок, М. Поспелов називав *складним синтаксичним цілим* [11, с. 167].

Г. Золотова визначає надфразні єдності як ланцюг речень, об'єднаних спільністю значення, певними синтаксичними та інтонаційними зв'язками, які утворюють незалежно від контексту смислову єдність [6, с. 113].

На нашу думку, надфразні єдності повинні досліджуватися в комплексі: 1) з боку їх формальної будови; 2) з погляду лексичних і граматичних засобів зв'язку речень в єдине синтаксичне ціле; 3) у аспекті виконання ними комунікативної настанови (повідомлення, розповіді, опису, розмірковування тощо). Проте, інтродуктивні ремарки у досліджуваних творах становлять не тільки окремі речення а й складні синтаксичні цілі, так звані ремаркові надфразні єдності, які забезпечують у п'єсах С. Воробкевича функціонування **контамінованих ремаркових структур** для опису місця, подій, інтер'єру, портретної характеристики чи зовнішнього вигляду персонажів, а також дають безпосередньо підготовчу настанову режисерові чи акторові для реалізації конкретної дії.

Особливістю ремаркових надфразних єдностей у драматичних творах С. Воробкевича є те, що більшість з них розпочинається номінативними реченнями, що вказують на особу, навколо якої відбувається дія, або яка присутня на сцені до початку розвитку подій. Наприклад: *Зося. Входять Параска і Одарка, цілують Зосю у руку* (С. В., с. 323); *Броніслав. Входить старий слуга лісничого* (С. В., с. 314).

Драматург активно використовує в складі таких ремаркових єдностей синтаксичні конструкції, які містять і характеристику персонажів, виражену порівняльними зворотами. Наприклад: *Ті-ж. На сцену виходять Петро і Одарка, убрана як мандаторка* (С. В., с. 331); *Броніслав. Входить Зося в солом'янім капелюсі, гейби з поля* (С. В., с. 316).

Часто ремаркові конструкції функціонують як хронотопи дії, перша частина яких вказує на час дії, а друга описує місце, де повинна відбуватися дія. Наприклад: *Неділя. Корима, перед коршмою стіл* (С. В., с. 36); *П'ять років пізніше. Комната в Танасія* (С. В., с. 176).

Конкретизація місця дії також характерна на початку надфразних єдностей, що є ремарками-описами для відображення обстановки в певний момент на сцені. Наприклад: *Перед коршмою. Парубки, дівчата, старші жінки. Цигани-музики* (С. В., с. 161).

Виділяємо у творах С. Воробкевича **інтер'єрні ремарки**, що є описом приміщення, де відбувається дія, з вказівкою на предмети, які є його складовою частиною. Наприклад: *В млині Токарчука. Видно кіш і ін., як у млині. Збоку сходи, котрими в млин входить ся* (С. В., с. 141). *Два столи. При однім сидить задуманий Павло* (С. В., с. 161). Найчастіше такі ремарки описують предмети побуту, які функціонують у тексті як етнографізми: *Перед хатою боднаря Олекси лежать бербениці, бочки, діжки, тримбіта, знаряддя бондарський і ін. Скрипка висить на клинку* (С. В., с. 98).

У ролі ремарок-актуалізаторів місця дії письменник використовує односкладні безособові речення у постпозиції до номінативної синтаксичної конструкції, що подає перелік осіб, між якими буде відбуватися дія. Наприклад: *Скрипники, старші люди, парубки, дівчата. Діє ся на селі* (С. В., с. 140); *Побережник, легіні, дівчата, цигани-музики, нарід та ін. Діє ся в однім гірським селі на Буковині* (С. В., с. 5).

Дієслово *діється* (діалектний варіант – *діє ся*) зі значенням екзистенційної дії, на нашу думку, і є тим присудком, який найчастіше опускається, утворюючи еліптичну структуру. Наприклад: *Перед коршмою* (С. В., с. 161); *Перед хатою Ілаша* (С. В., с. 271); *В млині Токарчука* (С. В., с. 141).

У драматичних творах С. Воробкевича нерідко перелік осіб як різновид ремарок-описів поєднується у структурі надфразної єдності з описом дії, що відбувається на сцені. Наприклад: *Шинкар, Мордко, Семен, Власій, Микита, Марійка, дівчата і двірник. Музика грає, парубки гуляють гуцулки і співають по одному* (С. В., с. 36). Перше речення у структурі даної ремаркової конструкції містить складні безсполучникові комунікати із значенням переліку, наступні ж описують дії персонажів.

Специфікою ремаркових єдностей у творах С. Воробкевича є те, що вони починаються односкладними інфінітивними реченнями **із значенням слухового сприймання**. Наприклад: **Чути з-далека спів. Приходить Семен з двома легінями, всі три убрані як гуцули-стрільці. Співають** (С. В., с. 25). У даному випадку перший компонент ремаркової єдності готує нас до того, що буде відбуватися на сцені, а останній, тобто дієслово *співають*, виступаючи як предикат процесу, повідомляє про цю дію. Безособові односкладні речення функціонують як ремарки **із значенням зорового сприймання**. Наприклад: **Видно копальні, горби глини, нафтові заводи і ін. В переді видніс ся яма...** (С. В., с. 258); **Видно кіш і ін., як у млині. Збоку сходи, котрими в млин входить ся** (С. В., с. 141).

Варто звернути увагу на ремаркові надфразні єдності, що характеризують **зовнішність персонажів**, поєднуючи її з елементами розповіді про події, які мають відбуватися на сцені. Наприклад: *Броніслав. Входить Чорнило з пером за ухом, з паперами під пахою, на сурдуті при гузику привязаний каламар з антраментом, трохи підхмелений* (С. В., с. 289).

У творах буковинського драматурга фіксуємо цікаві ремаркові надфразні єдності, які не тільки вказують на час і місце дії осіб чи дають їм характеристику, а й повідомляють про умови, в яких вони діють, конкретизують час і місце їхнього перебування. Наприклад: *Ліс, лавки. Чорнило і Гаврило з двома кошками, в них вино й печеня. Вечір. Щораз більше темніє* (С. В., с. 324). За своєю структурою ця конструкція поєднує у собі два номінативних речення, складне безсполучникове речення з еліпсисом двох присудків із значенням буттєвого дієслова та односкладне дієслівне речення. Більш чітко уявити час дії нам допомагає односкладне дієслівне речення із факультативним обставинним поширювачем із значенням міри, а саме: *Щораз більше темніє* (2, с. 324).

Рідко трапляються у творах письменника **пейзажні ремарки**, які є описом природи, навколишнього оточення. Здебільшого вони поєднуються з описами місця подій та елементами розповіді. Наприклад: *Лісова околиця, взаді стрімкі дві скали, через них веде дервяна кладка; околиця дуже пуста і скалиста. Деколи лускає і тихо гремить. Божевільна Анниця з дитиною на руках і топором співає коліскову пісню* (С. В., с. 52).

Отже, ремаркові інтродуктивні надфразні єдності – це спеціальні текстові комплекси, що побічно відносяться до сюжетної лінії драматичного твору. Вони містять авторські міркування щодо опису умов, часу і місця подій, інтер'єру, портретних характеристик та поведінки персонажів [3, с. 262].

Інтродуктивні ремарки характеризують як довершеність композиції, так і структури, готують читача до розвитку подій у наступній дії. Вони є обов'язковими компонентами драматичного тексту і виконують у ньому важливу змістово-композиційну роль, володіють власною смисловою структурою. Можемо виділити такі лексичні особливості інтродуктивних ремарок: 1) наявність великої кількості власних назв, що становлять сурядні ряди у переліку, який дає змогу систематизувати антропонімікон чоловічих (*Гаврило, Броніслав, Ілаш, Петро, Панкрацій, Пентелей, Проць, Софроній Сруль, Голда, Хандиба*) та жіночих (*Зося, Митерчиха, Одарка, Василина, Гафія, Марта, Настя, Ірина, Палагна, Санда*) персонажів-буковинців; 2) використання іменників на позначення професій чи соціальних груп: *двірник, побережник, мандатор, легень, ватажко, цигани-*

музики, скрипники; 3) часте вживання дієслів з семантикою руху (*входити, виходити, відходити, убігати, вертати*) та слухового сприймання (*чути*); 4) використання прислівників переважно з локальним (*ближче, збоку, взаді, надворі, наліво, зліва, направо, просто, вдалі*) чи темпоральним значенням (*пізніше, деколи, тим часом, зараз, відтак, рано, коли-небудь, між тим*). Граматичними особливостями інтродуктивних ремарок є те, що письменник вживає в їх ролі різноманітні синтаксичні конструкції (від номінативних речень, що складаються з одного слова, і до складних синтаксичних цілих). Прості за будовою речення виступають як окремі синтаксичні одиниці або входять до складу ремаркових надфразних єдностей. У творах С. Воробкевича наявна велика кількість речень, поширених атрибутивними та адвербіальними компонентами, а також ускладнених сурядним рядом словоформ та напівпредикативними зворотами. Стилістичні особливості виявляються у вживанні епітетів *гарний, веселий, убога, простоволоса, обквітчана, розтріпана, поздоровіла*, порівнянь: *як мандаторка, гейби з поля* тощо.

Отже, бачимо, що синтаксис інтродуктивних ремарок у драматичних творах С. Воробкевича надзвичайно своєрідний, структурна природа ремаркових конструкцій різноманітна, а самі ремарки є важливим компонентом драматичного тексту.

Література

1. Василенко И. В. К вопросу о взаимодействии реплики и ремарки в технике пьесы / И. В. Василенко // Вестник Киевского университета. – 1985. – Вып. 19. – С. 29–33.
2. Гуйванюк Н. Синтаксичний статус „вільних синтаксем” / Н. Гуйванюк // Verba Magistra: Мовознавство. Літературознавство. Журналістикознавство. Педагогіка. Методика: зб. наук. пр., присвячений ювілею доктора філол. наук. проф. С. В. Ломакович / за заг. ред. М. В. Верещак та П. В. Ткач. – Харків, 2008. – С. 52–62.
3. Гуйванюк Н. Структура ремаркових надфразних єдностей (на матеріалі драматичних творів І. Карпенка-Карого) / Ніна Гуйванюк, Галина Лучак // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці : Рута, 2000. – Вип. 83 : Слов'янська філологія. – С. 253–265.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис: Монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : Дон НУ, 2001. – 662 с.
5. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г. А. Золотова. – М. : Наука, 1973. – 351 с.
6. Золотова Г. А. Роль ремы в организации и типологии текста / Г. А. Золотова // Синтаксис текста. – М. : Наука, 1979. – С. 113–115.
7. Комарова В. И. Обстановочная ремарка (в драматургии) / В. И. Комарова // Русская речь. – 1976. – № 2. – С. 39–45.
8. Мойсієнко О. А. Структурно-семантичні та функціональні особливості ремарки в художньому тексті (на матеріалі творів А. Зеї) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спеціальність 10.02.14 – класичні мови / Мойсієнко Олеся Анатоліївна. – К., 2008. – 20 с.
9. Никоненко П. Буковинський Жайвір. Сторінки життєпису Сидора Воробкевича / Петро Никоненко. – Чернівці–Ніжин : Видавець ПП Лисенко М., 2011. – 324 с.
10. Пеньковский А. Б. Типы и типология ремарок / А. Б. Пеньковский, Б. С. Шварцкопф // Культура речи на сцене и на экране. – М., 1986. – С. 151–169.
11. Поспелов Н. С. Сложное синтаксическое целое и основные особенности его структуры / Н. С. Поспелов // Доклады и сообщения Института русского языка АН СССР – М.; Л., 1948. – Вып. 2. – С. 67–81.
12. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : Підручник / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2008. – 712 с.
13. Солощук Л. В. Закономерности структурной организации авторской речи в драматическом произведении / Л. В. Солощук // Вестник Харьковского университета : сб. статей. – Харьков, 1995. – Вып. 384. – С. 14–17.
14. Солощук Л. В. Структурно-семантические и прагматические характеристики ремарок драматическом произведении (на материале английского языка) : дис. на здобуття канд. філол. наук / Л. В. Солощук. – К., 1990. – 172 с.

* * *

Воробкевич І. Твори / Ізидор Воробкевич. – Т. 3. – Львів : Просвіта, 1911. – 420 с.

Федькович Ю А. Твори в 2-х т. Т. 2. / Юрій Федькович – К. : Дніпро, 1984. – 463 с.

Яричевський С. Твори у 2-х т. Том 2. / Сильвестер Яричевський / Упоряд. Магдаліна Ласло-Куцюк. – Бухарест: „Критеріон”, 1978. – 503 с.